

Türkiye’de Ekonomi İçerikli Protestolar ve “Geçinemiyoruz” Eylemleri

Yavuz YILDIRIM¹

¹Doç. Dr.; Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İİBF, yavuz.yildirim@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1031-1537

Öz: Bu çalışmada Türkiye’de 2021’in son çeyreğinde başlayan ve 2022’nin başlarında da devam eden, hayat pahalılığı, zamlar ve geçim tartışması üzerine yapılan eylemler, toplumsal hareketler olgusu etrafında analiz edilecektir. Çalışma, Eylül 2021-Şubat 2022 arasında açık (kamusal) alanda gerçekleşen eylem ve protestoların günlük olarak kaydedilmesine dayanmaktadır. Bu kapsamda eylem(i/yaptı/lar), protesto(su/etti/ler/edildi/eylemi) anahtar kelimeleri ile yapılan internet aramaları sonucunda ulaşılan 565 eylem incelenmiştir. Eylemler içerisinde “geçinemiyoruz” sloganının hızlıca yayılmaya başlaması nedeniyle bütün eylemler içinde bu başlıkta ayrı bir kategorizasyon yapılmıştır. Doğrudan hayatı etkileyen “geçim derdi/hayat pahalılığı” kavramını güçlendiren ve herkesin katılımına olanak sağlayan kapsayıcı bir çerçeve yaratılmıştır. Yakın dönemde ekonomik kriz eksenli protestoların Avrupa başta olmak üzere pek çok yerde benzer içerikte olduğu da hatırlatılmalıdır. Bu eylemlerin yepyeni bir toplumsal hareket doğurduğu söylenemez ancak hangi noktalarda farklılık yarattığı yazının ana konusudur. Hareketlerin birbirini tetiklediği ön kabulüyle birlikte geçinemiyoruz eylemlerinin önceki eylemlerin çeşitli niteliklerinden etkilendiği açıktır. Çalışmada, eylemlerin siyaset-ekonomi-sıradan insan arasındaki bağlantıları öne çıkardığı ve örgütlü mücadelenin gücünün kapsayıcı bir etkileşim kurarak gelişeceği vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Hareketler, Kolektif Eylemler, Ekonomi, Demokrasi.

Jel Kodları: H12, H53, Z13

Economy-Oriented Protests and “We Can’t Subsist On” Actions in Turkey

Abstract: In this study, the actions on the cost of living, price hikes and livelihood debate, which started in the last quarter of 2021 and continued in the beginning of 2022, will be analyzed around the concepts of social movements. The study is based on daily searching and coding of actions and protests that took place in the open (public) space between September 2021 and February 2022. In this context, 565 actions found as a result of internet searches with the keywords action(s) and protest(s) were analyzed. Due to the rapid spread of the slogan “we can’t subsist on” among the protests, an independent categorization was made under this banner among all the protests. An inclusive framework has been created, reinforcing the concept of “cost of living/cost of living”, which directly affects life, and allows everyone to participate. It should be reminded that the protests based on the economic crisis in the recent period have a similar content in many places, especially in Europe. It cannot be said that these actions create to a new social movement totally, but at what points they made a difference is the main subject of the article. With the presupposition that the actions trigger each other, it is clear that the actions of “We can’t subsist on” are affected by various qualities of the previous actions. In the study, it will be emphasized that the actions highlight the connections between politics-economy-ordinary people and that the power of organized struggle will develop by establishing an inclusive interaction.

Keywords: Social Movements, Collective Actions, Economy, Democracy.

Jel Codes: H12, H53, Z13

Atf: Yıldırım, Y. (2023). Türkiye’de Ekonomi İçerikli Protestolar ve “Geçinemiyoruz” Eylemleri. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(1), 56-71.
<https://doi.org/10.30586/pek.1277650>

Geliş Tarihi: 05.04.2023

Kabul Tarihi: 31.05.2023

Telif Hakkı: © 2023. (CC BY)

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Giriş

Döviz kuru artışı, fiyatların hızlı yükselişi ve asgari ücret tartışmaları, öncesinde de işsizlik ve enflasyon verilerine dair doğruluk tartışmaları, 2021'nin son aylarında Türkiye'de ana gündemi oluşturmuştur. Buna bağlı biçimde kolektif eylem ve protestoların ana konusu olarak ekonomi meselesi öne çıkmıştır. Özellikle Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) başlattığı eylemlerde kullanılan "geçinemiyoruz" sloganı hızlı şekilde yaygınlaşmış ve bu protestoların birleştirici çerçevesi haline gelmiştir. Bu içerikte yapılan eylemlerin hem farklı kesimleri birleştirme hem de uzun süreli devamlılığı açısından Türkiye'deki protesto geleneği içinde farklı bir konuma geldiği söylenebilir. Bu ekseninde, çalışmada Türkiye'de 2021'in son çeyreğinden başlayarak hayat pahalılığı, zamlar ve geçim tartışması merkezinde yapılan eylemler, toplumsal hareket kavramlarıyla analiz edilecektir.

Çalışma, Eylül 2021-Şubat 2022 arasında günlük olarak açık (kamusal) alanda gerçekleşen eylem ve protestoların kaydedilmesine dayanmaktadır.¹ Bu kapsamda eylem(i/yapıtı/lar), protesto(su/etti/ler/edildi/eylemi) anahtar kelimeleri ile yapılan internet aramaları sonucunda ulaşılan 565 eylem (Eylül 75, Ekim 81, Kasım 106, Aralık 93, Ocak 78 ve Şubat 132) incelenmiştir. Aramalarda çeşitli yerel ve ulusal kaynaklardan bilgiler listelenmiştir.

Araştırmada eylemlerin hangi gruplar tarafından nerede, hangi konuda, hangi araçlarla gerçekleştiği kategorize edilmiştir ve büyük oranda ekonomik haklar, hayat pahalılığı, ücretler, zamlar ve geçim sıkıntısına dair konularda olduğu görülmüştür. Çalışmada yönetsel olarak haber sitelerine dair bir tarama yapılsa da metin boyunca kavramsal ve tarihsel bir analiz öne çıkacaktır. Böylece nitel ve nicel analizlerin birbirine yakınlaşması sağlanmıştır.

İncelenen eylem ve protestolarda, geçmişte öne çıkan hareketlerden farklı biçimde, "geçinemiyoruz" sloganının hızlıca yayılmaya başlaması ve farklı grupların ortak slogan etrafında birbirine yakınlaşması dikkat çekicidir. Tarihsel süreçte ve günümüzde de yerleşik ekonomik sisteme eleştirileri olan, hükümetlerin piyasa eksensel politikalarının karşısında yer alan DİSK ile beraber Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) gibi muhalif sendikal örgütlenmelerin öncü etkisi açıktır. Aşağıda kısaca bahsedileceği gibi, bu sendikaların üyelerini harekete geçirdiği kitlesel eylemlerin ülke tarihinde önemli yeri bulunmaktadır ancak bu kez eylemlerin sadece örgütlü kesimleri kapsamadığı ve merkezi kentlerin ötesine yayıldığı görülmektedir. Diğer deyişle muhalif parti ve sivil toplum kuruluşlarının, onların destekçi ya da sempatanlarının daha yatay bir hiyerarşi ile bu gündeme katılması sonucunda geniş bir eylemlilik hattı kurulmuştur.

Bu doğrultuda, 6 ayda tespit edilen açık alandaki eylem ve protestolar içinde "geçinemiyoruz" sloganı etrafındaki kolektif eylemlerin ülkenin toplumsal hareket geleneğinde yeni bir hattı sembolize ettiği savunulacaktır. Bu eylemlerin yepyeni bir toplumsal hareket doğurduğu söylenemez ancak hangi noktalarda farklılık yarattığı yazının ana konusudur. Hareketlerin birbirinden öğrendiği, ilham aldığı ve birbirini tetiklediği ön kabulüyle birlikte geçinemiyoruz eylemlerinin, önceki eylemlerin çeşitli niteliklerinden etkilendiği açıktır. Bununla birlikte konu ve kapsayıcılık açısından fark yaratmaktadırlar.

Aşağıda tabloda (Tablo 1) özetleneceği gibi ekonomik haklar kategorisinde gerçekleşen eylemler ağırlıklı orana sahiptir ve "geçinemiyoruz" konsepti dışında kalanların da önemli kısmını sendikalaşma nedeniyle işten çıkarılan işçilerin hak mücadeleleri oluşturmaktadır. Makale sınırlıkları içerisinde, çalışmada öncelikle toplumsal hareketlere siyaset-ekonomik ilişkisiyle genel bir çerçeve çizilecek ve bu ekseninde yakın dönemde küresel çapta gelişen çeşitli örneklerle değinilecektir. Ardından Türkiye'de önceki dönemlerde ekonomi ve özellikle geçim sıkıntısı olgusunun sürekli ve

¹Bu listeler, veriler makale haline getirilmeden önce, aylık olarak çalışmanın yazarı tarafından açık kaynakta yayınlanmıştır ancak hakem sürecinde bu bilgi eklenmemiştir. Bknz. siyasetbilim.blogspot.com

düzenli taban eylemleriyle ifade edilen bir sorun olmadığının altı çizilerek, “geçinemiyoruz” sloganını kullanan eylemlerinin detaylarına bakılacaktır.

2. Toplumsal Hareketler ve Ekonomi İlişkisi

Ortak amaç için bir araya gelen insanların geliştirdiği düzenli kolektif eylemler ve taleplerini güçlendirerek ifade ettiği dayanışma ağları toplumsal hareket olarak nitelendirilmektedir. Bu süreç ortak kimlik, duruş ve talepleri geliştirecek deneyimler barındırmaktadır (Crossley 2002, Tilly 2004a, Chester ve Welsh 2011, della Porta ve Diani 2020). Bu çalışma kapsamında hareketler, öncelikle kurumsal-olmayan ve yerleşik siyasal işleyişi sorgulayan taban eylemleri olarak anlaşılmaktadır. Çeşitli bilim dalları kendi bağlamlarında toplumsal hareketleri ele alabilmektedir. Burada ekonomi içeriği öne çıkarılarak toplumsal hareketler literatürüne dayanılacaktır. Özellikle siyasi parti ve sendikalarla olan kurumsal ilişki, hareketleri fazlasıyla etkilemiştir. Ancak yazıda, demokrasinin genişlemesi bağlamında tabandan yükselen talep ve direnişlerin etkili olduğu argümanı etrafında analiz yapılmaktadır.

Tarihsel süreçte toplumsal hareketlere konu olan ve eylemleri tetikleyen pek çok sorun ya da talep olmuştur. Buna bağlı olarak hareketler muhtelif paradigmlar ve bilim dalları tarafından analiz edilmiştir (Klandermans ve Roggeband 2010, della Porta ve Diani 2015, Berberoglu 2019). Hareketler sadece tekil örnekler üzerinden değil, ayrı bir inceleme alanı olarak demokratik siyasette gittikçe önem kazanmaktadır çünkü toplumsal sorunların ifadesinde hiyerarşik eski usul kurumsal yapıların kapasitesi sınırlı kalmaktadır. Kalabalıklar, hareketler aracılığıyla daha fazla konu üzerinden karar alma süreçlerine müdahil olma ve tartışmaları yönlendirme eğilimindedirler. Ekonomi yönlü tartışmalar bu noktada oldukça belirleyicidir. Ekmek ve un fiyatlarından çalışma koşulları ve saatlerinin düzenlenmesine, ücret artışı taleplerinden vergi oranlarına kadar yaşam, para, emek ve üretim ilişkileri odaklı talepler insanları eyleme sürüklemiştir (Tilly 2004a, 2004b).

Çalışmanın kapsamını aşmakla birlikte, tarihsel arka planı oluşturmak adına belirtilmelidir ki Avrupa’da 1789’dan bu yana eşitlikçi cumhuriyet hedefiyle çeşitli isimlerle gelişen mücadeleler, geniş emekçi kitlelerin ve küçük üreticilerin taleplerini yansıtmıştır (Bookchin, 2011, s. 22-25). 1830 ve 1848 gibi tarihsel öneme sahip kitlesel grevlerin ardından genel olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında önce sendikalar daha sonra da sosyal demokrat ve sosyalist partiler, kitlelerin emek, ücretler ve çalışma koşulları yönündeki taleplerinde öne çıkmıştır. Bu süreç, siyasal liberalizm, sosyal demokrasi ve sosyalizm arasındaki düşünsel ve pratik gerginlikleri netleştirmiş; siyasal sistemlerin değişiminde ve modern anlamda demokratik cumhuriyetin kuruluşunda etkili olmuştur (Berman 2006, Jackson 2013, Meyer ve Hinchman 2007). Aşağıda yeniden değinileceği gibi Osmanlı’nın son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş süreçlerine bu tartışmalar çeşitli şekillerde yansımıştır (Çetinkaya 2021). Ancak özellikle anayasa eliyle yönetim fikri öne çıktığı için, ekonomik eşitlik fikri daha geri planda kalmıştır. Mücadeleler, daha çok meclis olgusunun önemine odaklanmıştır.

Bilindiği üzere, Karl Marx’ın geliştirdiği argümanlarla beraber diyalektik materyalizm paradigması, devrim ve komünizm hedefleri, üretim araçlarına sahip burjuvazinin işçiler üzerinde kurduğu emek sömürsünü aşmak için bir mücadele öngörmektedir. Buna göre işçi sınıfının ürettiği zenginliğe, artı-değere el koyan burjuvazinin kurduğu üretim ilişkilerini yıkmak, kısacası altyapıdaki değişim, üstyapıdaki toplumsal ve hukuki sistemi de değiştirecektir. Emegine yabancılaşan işçi sınıfının bu işleyişi tersine döndürmesi, örgütleyeceği toplumsal mücadelelerle olacaktır. Bu devrim fikri, partide birleşmiş işçi sınıfı öncülüğünde gerçekleştirecektir. 19. Yüzyıl sonunda bu argümanlar, özellikle endüstriyelleşmiş ve kapitalizmin çelişkilerinin keskinleştiği Avrupa sathında ekonomi ve toplumsal hareket arasındaki temel düşünsel kaynaktır. Çok sayıda teorik ve pratik yorum ve eleştirilerle birlikte Marksizm, çoğunlukla Leninist yorumla birlikte ulusal kurtuluş mücadelelerinde bağımsızlık fikrini, iktidar için örgütlenme biçimlerini, emperyalizme karşı ekonomik bağımsızlığı ifade

edecek şekilde dünyanın farklı yerlerinde eylemlere ilham vermeye devam etmiştir (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein 1995, Martin 2008). Öte yandan ekonomik talepler, Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çoğunlukla sosyal refah devleti kavramı ekseninde sistem-içi reformist dönüşümlere konu olmuş; 1968 ve sonrasında ise kültür, kimlik ve sivil toplum eksenli mücadeleler karşısında ikincil konumda kalmıştır.

1968-sonrası süreçte, çoğunlukla yeni toplumsal hareketler olarak nitelendirilen ve doğrudan ideoloji ve devrimci büyük dönüşümlerden ziyade parçalı ve yerel taleplerin, kültürel konuların öne çıktığı çeşitli direniş alanları öne çıkmıştır (Scott 1995, Melucci 1996). Özellikle kadın ve çevre hareketlerinin açtığı yeni hatlarla kapitalizme karşı mücadele, sadece sosyalizm ve Marksizm'in çizdiği çerçeveye sınırlı kalmamıştır. Bu durum sınıfsal mücadeleyi ve Marksist geleneği devam ettiren siyasal hareketler ile yeni toplumsal hareketlerin yerleştirildiği kültürel hareketler ayrımını doğurmuştur (Scott 1995, ss. 131-133, Crossley 2002, s. 149). Türkiye sathında kültürel hareketler büyük oranda ikincil planda kalırken 1960'lar ve '70'ler boyunca çeşitli sendikaların ve meslek birliklerinin, o dönemki ismiyle demokratik kitle örgütlerinin kurumsal mücadelesi, hareketlerin genel seyrini belirlemiştir. Erken dönem hedeflerinin yerine getirilememesi açısından kalkınma ve tam bağımsızlık perspektifi ekonomik tartışmalara damga vurmuş, aşağıda değinilecek kitlesel grevlerle birlikte bu dönem işçi sınıfının olgunlaşma dönemi olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber liberal demokrasi ve kapitalizm, küreselleşme sürecinde bütün dünyaya yayılırken toplumsal hareketlerin tekil veya daha somut talepleri sistem-içinde normalleşerek ilerlemiştir. Kapitalizme geçiş sürecindeki ekonomik krizleri ve bunun tetiklediği protestolarla demokratikleşme arasındaki ilişkileri inceleyen çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Haggard ve Kaufman, 1995; Brancati, 2016: 39-47). Ancak toplumsal hareket analizlerinde sendikal örgütlenme ve çeşitli sektörel analizler dışında ekonomik dönüşüm ve kapitalizm eleştirileri büyük oranda ana konu olmaktan çıkmıştır. Çünkü hareketlerin ekonomik sistemi değiştirmek için doğrudan iktidarı ele geçirme ya da kazanma perspektifi azalmıştır. Benzer şekilde Türkiye açısından sivil toplum ve demokratikleşme bağlamı 12 Eylül darbesinin etkisini azaltmak için önemli parametreler olmuş, öğrenci hareketi de 1990'lar boyunca önemli bir dinamizm sağlamıştır. Öte yandan yeni toplumsal hareketlere örnek olabilecek çeşitli kültürel hareketler ve taban hareketleri, Türkiye'de özellikle derin devlet karşıtı eylemlerde, kadın ve çevre hareketlerinde görülmüştür. Ancak genel küresel gidişata bağlı biçimde ekonomik tartışmalar ana konu olmaktan çıkmıştır.

Toplumsal hareket analizleri de 20. yüzyılın ikinci yarısında Amerikan tarzı siyaset ve demokrasinin bütün dünyaya yayılmasıyla birlikte, düşünceden önce davranışları analiz eden, talepleri fayda-maliyet analizine bağlayan, toplumsal hareketleri sistem-içi düzenlemelerin aracı olarak gören yaklaşımların etkisi altına girmiştir. Bunlar, kısaca belirtmek gerekirse, kolektif davranış bağlamında, hareketleri rasyonel bireylerin hedeflerine ulaşma aracı olarak görür ve bu yönde kaynakları nasıl mobilize ettiğine odaklanır (Crossley 2002: 56, 77). Buna bağlı olarak eylem içindeki değişik unsurları ve aktörleri bir arada tutan, parçalı yapıyı bütünleştiren ve anlam kazandıran çerçeveleme (framing) ve ana çerçeveler (master frames) gibi kavramlar öne çıkmaya başlamıştır (Snow ve Benford 1992; Benford ve Snow 2000). Bu yaklaşımlar, uluslararası ilişkilerin ve aktörlerin daha belirleyici olmasıyla, siyasal süreç ve fırsat yapıları gibi hareketin dışını da önemseyen ve analize dahil eden yöntemlere doğru dönüşüm geçirmiştir (McAdam, Tarrow ve Tilly 2001). Burada artık devrimci dönüşümden ziyade kurumsal ve kurumsal-olmayan gerginliklerin ne tür çatışmalara dönüştüğü veya daha uzlaşmacı şekilde pazarlıklar yoluyla nasıl çözüldüğü üzerinden, farklı aktör ve taleplerin birbiriyle dinamik ilişkisine odaklanılmaktadır (Tarrow 1994, Tilly ve Tarrow 2007). Bu çalışma bağlamı için söz konusu dinamik çerçevenin rolü önemlidir.

Hareketlere dair bu temel yaklaşımlar, 2000'lerin başından bu yana çeşitli şekillerde dönüşüm geçirmiştir. Küreselleşme döneminde, sınıf kavramıyla olmasa da ekonomik tartışmaların boyut değiştirdiği söylenebilir. Küresel ekonomik ilişkilerin, çok-uluslu

şirketler, bankalar, borsalar gibi demokratik denetim dışında kalan unsurlar eliyle ilerlemesi, buna ek olarak uluslararası ticareti ve para akışlarını yönlendiren kurumların hesap-verir nitelikte olmamasıyla beraber, küreselleşmenin anti-demokratik niteliği vurgulanmıştır. Sosyalizm sonrası bu süreçte daha özgür ve adil bir dünya, devlet değil demokrasi merkezli düşünülmüş ve bu eylemlerde yatay hiyerarşi, kapsayıcılık, kendiliğindenlik, taban katılımı önemsenmiştir. Küresel adalet hareketi olarak da nitelendirilen bu eylem dalgası, “başka bir dünya mümkün” fikrini güçlendirmiştir (della Porta 2006, McDonald 2006, Pleyers 2010). Türkiye’de de bu eksene yaklaşma kısmen gerçekleşmiş; kurumsal siyasetin hiyerarşik ilişkileri, küresel çapta eğilim haline gelen taban hareketlerine mesafeli kalmış ve hatta kimi oranda küçümsemıştır. Bu çerçevede hareketlerin gündelik hayatla teması, Gezi Parkı eylemlerine kadar büyük oranda mümkün olmamıştır.

Hardt ve Negri, 2000’lerin başından bu yana devam eden çalışmalarında küresel dönemdeki hareketleri Foucault ve Deleuze gibi postyapısalcı düşünürlerin verdiği ilhamla, özellikle “biyopolitika” (Hardt ve Negri 2004, ss. 110-112) kavramıyla yeniden anlamlandırmaktadırlar. Bu kavram, toplumsal mücadelenin ağ şeklinde örgütlenen küresel iktidar işleyişinin karşısında yine gündelik hayattan başlayan lidersiz ve çoğul bağlantılarını öne çıkarmaktadır. Son çalışmalarında da hareketlerin kurumsallık ve liderlik noktalarında kuracakları eksenleri tartışmışlardır (Hardt ve Negri 2019). Bu açıdan “söylem” kavramı hareketlerin kendi çizgilerini kurdukları bir fırsat haline gelmiştir ve demokrasi gibi bağlamlar söylemsel açıdan yeniden yorumlanmaktadır (Laclau ve Mouffe 1985, Laclau 1997). Modern dönemin sorunlu uzlaşmalarının çizdiği sınırlar yerine postmodern dönemin dinamik işleyişi, hareketler için siyasal yeniden kurma fırsatı verir ve bu şekilde kurumsal siyasetin karşısında agonistik çekişme alanları yaratabilirler (Mouffe 2013). Böylece tabandan yürüyen mücadelelerin kuracağı yeni büyük çerçeveleri anlamlandırmak, sadece kültürel gerginliklerin dışına çıkarılmış olur ve siyasal teoriyle ilişkilendirebilir (Douzinas, 2015). Kısacası yakın dönemde hareketler, yeni sentezler ve etkileşimlerle, yukarıda genel hatlarıyla verilen klasik yaklaşımların dışında düşünülmektedir. Çalışmanın konusu olan “Geçinemiyoruz eylemleri” de bu şekilde düşünülebilir.

2000’lerin başından itibaren güçlenen bu hattın devamında 2008 krizinin etkisiyle birlikte Yunanistan’da kemer-sıkma karşıtı protestolarda, İspanya’da Öfkeli, Fransa’da Geceleri Ayakta ve Sarı Yelekliler, ABD’de İşgal Et eylemlerinde ekonomi-siyaset tartışmalarını görmek mümkündür (Castells 2013, Nez, Ancelovici ve Dufour 2016, Agustin 2018, Fominaya 2020). Bu hareketlerin çeşitli farklılıklarına rağmen ortak noktası, farklı grupların ekonominin hayatlarını daha kötü hale getirmesini ve demokratik siyasal sistemin de bunu çözmekte zorlanmasını protesto etmeleridir (Özdemir 2019). Tek bir görüşe sahip olmayan, örgütlü ve örgütsüz kesimlerin heterojen ve dağınık taleplerini doğrudan, lidersiz ve manifestosuz ifade etmesi, 2010-sonrası hareketlerin genel eğilimidir. Ancak burada neoliberal ekonomik programlara karşı eylemlerle birlikte kapitalizm eleştirileri yeniden hareketlerin ana gündemi olmaya başlamaktadır (Della Porta 2015). Kısacası yeni dönemde ekonomik bağlam, sadece üretim ilişkileri ve ticaret gibi teknik düzeyde düşünülen büyük çerçevelerde değil, gündelik hayatta sıradan insanın yaşadığı borçluluk ilişkileri, işsizlik, adaletsizlik gibi sosyal boyutlarla hareketlere kaynak oluşturmaktadır.

Hareketler, siyasetin niteliği, kurumlar veya iktidar ilişkisinden ziyade, değişik mücadeleleri birbiriyle eşleştirme ve yeni bağlantılar kurma üzerine odaklanmaktadır. Bu çalışmanın argümanı da bu son gelişmelerin ışığında şekillendirilmiş biçimde, ekonomi-siyaset ilişkisini kurumsal iktidarın ötesinde, toplumsal eylemlerin gündelik hayatla etkileşimi içerisinde düşünülmeli gerektirir. Geçinemiyoruz eylemlerinde de aşağıda değinileceği gibi bu unsurları görmek mümkündür.

3. Türkiye'deki Hareketlerde Ekonomik Bağlam

Türkiye'deki kolektif eylem ve toplumsal mücadeleler, çoğunlukla yukarıda temel noktaları verilen toplumsal hareketlerin kavramsal çerçevesinden ziyade cumhuriyetin ve ulus-devletin oluşum süreçlerine paralel olarak incelenmiştir. Çalışmanın iddiası, kolektif eylemlerin Türk siyasal hayatında doğrudan belirleyici rolü olmadığı yönündedir. Bu alandaki çalışmalar sosyal bilimlerin diğer alanlarıyla karşılaştırılacak olursa Türkçe literatürde çok yaygın değildir. Türkiye'ye dair konularda, daha çok Marksizm'in tarihsel ve yapısal çerçevesinden hareketle yapılan makro analizler (Savran 2016) ile çalışma ilişkileri bağlamında sendika, sektör ya da grev düzeyinde incelemeler (Işıklı 2003, Özveri 2007, Makal, Çelik ve Koçak 2016) öne çıkmaktadır. Ayrıca 1990'ların sonlarından itibaren kültürel çalışmaların yaygınlaşmasıyla kadın hareketi öncülüğündeki tartışmalar, teorik ve pratik canlılığıyla beraber güçlenerek ilerlemektedir (Bora ve Günel 2002, Kolektif 2020).

Ancak hareketler üzerinden demokratik sistemin analizi, yabancı literatürün etkisiyle birlikte gittikçe artmaktadır. Tilly ve Tarrow gibi alanın önemli isimlerinin katkılarıyla hareketlerin tarihsel sosyolojisine odaklanan (Çetinkaya 2008), söylem ve hegemonya ekseninde siyasal teoriden beslenen (Özen 2015), gündelik hayat ve sokak siyaseti (Çoban 2015, Uysal 2017) üzerinden ilerleyen çalışmaların Türkçe literatürde daha çok yer almaya başladığı görülmektedir. Türkiye toplumsal hareketler tarihinde çoğulculuğu ile benzersiz bir konuma sahip olan, küresel çaptaki eylem dalgasının tabandan ve lidersiz haline oldukça uyan Gezi Parkı direnişinin bu çalışmaların güçlenmesindeki etkisi açıktır. Ancak buradaki eylemlerin de piyasa eksenli neoliberal politikaların demokratik sistemlerde otoriterleşmeye neden olan boyutlarını eleştirse de doğrudan ekonomi eksenli olmadığı söylenebilir.

Türkiye'de kolektif eylemler ve onların beslendiği kaynaklar, Batılılaşma ve modernleşme tartışmaları içinde gelişmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren işçi örgütlenmeleri, sosyalist parti benzeri oluşumlar hayata geçse ve Bolşevik Devrimi'nin etkisiyle sosyalizm fikri Anadolu'da yayılmış olsa da (Çetinkaya 2021) bilindiği üzere ulusal kurtuluş mücadelesinin ideolojik hattı bu çerçevede ilerlememiştir. Kısaca belirtmek gerekirse, II. Meşrutiyet sürecinde örgütlü mücadeleler, istibdata karşı eşitlik, özgürlük ve adalet mücadelesi vererek pozitivist ve seküler bir ilerleme hedefini ayakta tutmuştu. Genel olarak devlet kavramı ve iktidar mücadelesi Türkiye siyasetinin ana hattı olmuştur. Kapitalistleşmenin çoğunlukla devlet eliyle sürmesi bağlamında işçi sınıfı örgütlerinin güçlü ve belirleyici olmamasıyla devlet ve kurumsal siyaset, hareketleri üst belirlemiştir.

Tarihsel açıdan, Soğuk Savaş dinamikleri içinde 1950'de demokrasiye barışçıl geçiş, değişim beklentisindeki toplumsal taleplerin kurumsallaşmış halidir. ABD eksenli bir ekonomi-politik çizgi ve Menderes karşıtlığıyla örgütlenen üniversite öğrencilerinin hareketleri, o dönemin yeni eylem dalgasını oluşturmuştur. 1960 sonrası süreçte ise bütün dünyada olduğu gibi gençlik ve özgürlük hareketlerinin yükselttiği protestolar Türkiye'ye kendine özgü bağlamda yansımıştır. En genel haliyle, Kemalizm'in yeniden yorumlanması ve dünya çapındaki anti-empyralist mücadeleyi tam bağımsızlık eğilimiyle eşleştiren sosyalist gençlik hareketleri ile komünizm-tehdidiyle kurulan Batıcılık/modernizm karşıtı ya da İslamcı ve milliyetçi anti-sosyalist hareketler, ana gruplardır. Burada kolektif eylemler doğrudan parti bağlantıları ile ilerlerken toplumda yine devletin kontrolü ya da ele geçirilmesi odaklı makro meselelerden beslenmiştir.

1970'lerde hızla ilerleyen sanayileşme ve kentleşme ile kapitalizmin gelir adaletsizliği yansımaları daha fazla hissedilmekle beraber müzik ve sinema gibi alanlarda ifade edilen bu gündelik hayat pratikleri, hareketlerin makro çerçeveleri içinde öne çıkmamıştır. Tabii ki bu dönemin ikonik eylemleri, 15-16 Haziran 1970 kitlesel grevi ve yürüyüşü, 1 Mayıs 1977 gibi tarihi önemdeki mitingler, Fatsa'daki çamura ve karaborsaya son yürüyüşleri kayda değer önemdedir (Kaynar 2021). İşçi sınıfının gücünü ve ekonomik tartışmaları doğrudan ifade eden bu süreç siyasal istikrarsızlığın ekonomik krizlerle birleşerek toplumsal dönüşüm yaratması açısından Türkiye'deki en kritik safhayı

oluşturduğu söylenebilir. Ancak burada da ortak bir sloganın birleştiriciliği ya da eylem kapasitesinin örgütlü kesimleri aşan biçimde gündelik hayatı kapsamaması, 12 Eylül'deki darbe ile birlikte yeniden hareketlerin tabandan yükselen gücünü kesintiye uğratmıştır.

Çalışmanın bağlamı içinde belirtmek gerekirse, Türkiye'deki toplumsal hareketlere dair yapılan kategorizasyon çalışmalarında ekonomi, ana başlıklardan biri olamamaktadır. Özellikle devrimci Marksist çizgi içinde ve makro tartışma çerçevesinde kapitalizm Türkiye'deki muhalif örgütler için klasik bir sorgulama alanıdır ancak bireysel boyutlarıyla geçinme meselesi, Türkiye'deki toplumsal hareketlerin ana gündemlerinden biri değildir. Bu eksendeki konular, büyük oranda sendikal hareketin içinde, toplu sözleşme görüşmeleri, özelleştirme-karşıtlığı ya da 1 Mayıs gibi sembolik gün ve anmalarda öne çıkarılmaktadır. Yoksulluk ve özellikle kent yoksulluğu üzerine çalışmalar (Erdoğan 2007, Işık ve Pınarcıoğlu 2009) yakın zamanda artsa da bu toplumsal olgunun kolektif eylem biçimi ya da toplumsal hareket yaratamaması ayrıca çalışılmaya değer önemli bir sorundur.

1990'ların yeni dönemlerinde protestoları, derin devlet tartışmaları etrafında, sivil toplum ve demokrasi kavramları etkilemiştir. Ağırlıklı olarak ordu vesayeti, din, laiklik, kimlik, etnik ve kültürel haklara yönelik biçimde örgütlenen eylem ve protestolarda ekonomi, yoksulluk ve geçim sıkıntısı, yine detay bir konu olarak ikincil unsuru oluşturmaktadır. Geçinme ya da hayat pahalılığı, enflasyon gibi sorunlar toplumun ana gündemleri arasındadır ancak bunlar önemli bir toplumsal hareketin tetikleyicisi olmamıştır. Yine de 1991 Zonguldak madenci yürüyüşü, 12 Eylül'ün güvenlikçi baskısının halen etkisini hissettirdiği bu dönemde önemli kitlesel eylemlerden biridir (Güler, 2019; Bakioğlu, 2022). Ancak çalışmanın sınırlarını aşmakla beraber, sendika-içi liderlik tartışmaları ve hizipleşmeler, sektörel değişimler, örgütlerin kitlesel gücünü kaybetmesinde etkili unsurlar olarak bu tarz eylemlerin sıklaşmasını engellemiştir. Avrupa Birliği'ne (AB) uyum sürecinde memurların sendikal kazanımlar elde etmesi önemli bir aşama oluşturmuş ve sendikal hareketliliği artırmıştır (Çelik, 2014: 24). Genel olarak sivil toplum ortamının hükümetlere mesafeli çizgisinin demokratikleştirici olacağı beklentisi hakimdir. Öte yandan hükümete-yakın/destekçi örgütlenmelerin (government-oriented non-governmental organizations GONGO) artmasıyla beraber toplumsal hareketlerin muhalif kurumsal kapasitesi gittikçe azalmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının proje bazlı sürdürdüğü kampanyalar, yasal düzeyde çeşitli kazanımlar elde etmekle birlikte kapitalizmle eklenmiş bir hareket düşüncesi, bu alanı uzmanların kontrolündeki yeni bir sektöre dönüştürmüştür.

O dönem için Sürekli Aydınlik İçin 1 Dakika Karanlık Kampanyası gibi taban eylemleri (Sezer Şanlı 2022), kitlesel katılımı ses getiren ayrık bir örnek oluşturur. Taban hareketleri, kadın ve çevre mücadelesi örneklerinde yer yer gücünü korumaktadır; ancak ekonomik krizin tetiklediği eylemler 2021 sonundaki gibi ortak sloganla kapsayıcı boyuta ulaşmamıştır. Küreselleşme-karşıtlığı döneminde ve sonrasında iletişim araçlarının artan etkisiyle beraber, kendiliğinden yükselen taban hareketleri ise, Gezi Parkı örneğinde olduğu gibi, çok daha sonra etkili olabilmıştır. Bu arka planla birlikte Türkiye'de yakın dönemde gelişen kolektif eylem ve protestoların kurumsal yapının krizleri dışında kendi alanını geliştirmekte zorlandığı söylenebilir. Ayrıca ekonomik tartışmaların bahsi geçen eylemlerin önemli belirleyicisi olmadığı sonucuna varılabilir. Aşağıda değinilecek olan geçinemiyoruz sloganının kendi söylemsel bağlarını kurmak, kurumsal olan-olmayan etkileşimini yaratmak ve sıradan insanın katılımını olanaklı kılmak üzerinden önemli farklar yarattığı vurgulanacaktır.

Ancak bu farklılık, Türkiye'deki eylem ve protestolar geleneğinin tamamen dışında değildir. Sendikaların organize edici gücü bu noktada belirgin etkisini korumaktadır. Keza yukarıda belirtilen kadın hareketinin güçlü geleneği de yer yer burada incelenen eylemlerin içinde kendini göstermiştir. Bununla birlikte geçinemiyoruz eylemleri, diğer eylemlerin altında değerlendirilmenin ötesinde, ayrı bir inceleme başlığı oluşturacak kadar müstakil hale gelmiştir.

4. Geçinemiyoruz Eylemleri

1990'ların sonlarındaki siyasal bölünmüşlük ve koalisyonlar krizi, 1999 depremi ve 2001 ekonomik kriziyle birlikte, 20 yıllık bir hegemonya kuracak hükümet değişiminin temellerini atan siyasal fırsat yapısını oluşturmuştur (Yıldırım 2010). 2001 kriziyle özdeşleşen Başbakan Bülent Ecevit'e Başbakanlık önünde yazarkasa atma eylemi dışında, krizin etkisini gösterdiği günlerde başta Ankara Siteler ve İstanbul Mahmutpaşa olmak üzere pek çok yerde yürüyüşler gerçekleşmiştir (ntv.com.tr, 2001). "Hükümet istifa" ve (krizden çıkış için ABD'den getirilen ekonomist Kemal Derviş'e ithafen) "Derviş Amerika'ya" sloganlarının öne çıktığı bu eylemlerde ağırlıklı olarak esnafın ve küçük işletmecilerin katılımcı olduğu görülebilmektedir (Ezici 2012, Gemici 2013). Dolayısıyla birer taban eylemi olarak adlandırılabilirse de 2021 eylemleri ile karşılaştırıldığında daha dar bir kesim mobilize olmuştur. Sektörel taleplerin, finansal zorlukların öne çıktığı bu süreç, geçim kavramından ziyade makro ekonomik sıkıntılara vurgu yapmaktadır. Ayrıca esnaf odaları ve diğer meslek birliklerinin müdahalesi çoğunlukla yatıştırıcı tonda olmuştur. Böylece hareketlerin daha geniş kesimleri kapsayıcı noktaya evrilmesi zorlaşmıştır. Burada kurumsal olan ve olmayan kesimler arasında bağlantı ve koordinasyon tam olarak kurulamamıştır. Ancak 2001 krizindeki eylemler, demokratik bir ülkede seçilmiş bir hükümetin sokak eylemleriyle protesto edilmesinin normal olması çerçevesinde, kolektif eylem geleneği çok güçlü olmayan Türkiye için önemli bir eşiği oluşturmuş ve sonraki dönemlerde uzun süre bu yönde bir eğilim güçlenememiştir.

2000'li yıllarda ekonomik tartışmalar özellikle neoliberal küresel düzene eklenme bağlamında artan özelleştirmelerle gündemde yer almıştır ancak bu sektörlerde örgütlü sendikal mücadelenin dışına yayılmamıştır. 1 Mayıs mitingleri önemini korumaya devam etmiş ancak bu kez de bu eylemler için Taksim Meydanı'na izin verilip verilmemesi üzerinden bir tartışma ilerlemiştir. Bu açıdan 2010 sonundaki TEKEK özelleştirmesine karşı Ankara'da uzun süreli nöbet ve çadır-kent deneyimi, yerel fabrikalardan gelen işçilerin ulusal etkileşimi ve onların toplumsal muhalefetin farklı unsurlarıyla teması açısından sıra dışı bir deneyim olarak öne çıkmaktadır (Yıkılmaz ve Kumlu 2011). TEKEK direnişi, özellikle sendikal liderliğe rağmen tabandan gelen bu gücün kararlılıkla eyleme devam etmesiyle fark yaratmıştır.

Bu noktada çalışmada vurgulanan husus, örgütlü mücadelenin gücünün katılım imkanlarını artıracak kapsayıcı bir etkileşim kurarak gelişeceğidir. Ortak dayanışma ağlarını birbirine ekleme yoluyla yeni bir siyaseti kurmanın zemini oluşmaktadır. Bu zemin, Tilly ve Tarrow'un (2007) çekişmeli siyaset adını verdiği mekanizma, süreçler, bölümler, pazarlıklar gibi alt başlıklarla bir ağ şeklinde genişlemektedir. Böylece spesifik taleplerin kolektif eylemlere ve oradan da bir toplumsal harekete dönüşmesi ihtimali artmaktadır. Bu süreç aynı zamanda demokratikleşme pratiklerini güçlendirecektir. Kurumsal siyasetle kurumsal olmayan siyaset arasındaki bağların kurulması, tabandan yükselcek talep ve ifadelerin karar-alma sürecindeki etkisini artıracaktır.

Bu yönde bir ortaklaşma, 2021 yılı sonundaki ekonomi ekseni eylem ve protestolarda görülebilir. Geçinemiyoruz yönündeki eylemlerin aslında "barınmıyoruz" sloganı etrafında öğrenci hareketiyle bağlantısı olduğunu hatırlatmak gerekir. Yurt ücretleri ve ev kiralari tartışması ile başlayan eylemler bu sloganın kullanılmasında ilk örnekleri oluşturmuştur (sendika.org 2021a, evrensel.net 2021a, cumhuriyet.com.tr 2021a). Önce yurt binası önünde yatak serip uyuma, parkta sabahlama gibi yaratıcı eylem biçimleri öğrenci hareketinin eylem repertuarına girmiş; basın açıklaması ve yürüyüş gibi eski enstrümanlar da bu süreçte sıkça kullanılmıştır. Bütçe görüşmelerine denk gelen bu dönem, döviz kuru gerekçeli zamlarla beraber eylemleri artırmıştır. Öncesinde TÜİK'in işsizlik ve enflasyon oranlarını doğru açıklayıp açıklamadığına dair tartışmayla birlikte üniversitelerin açıldığı Eylül ayında kaydedilen 75 eylem içinde öğrencilerin geçim sıkıntısını vurguladıkları eylemler öne çıkmıştır.

Ekim ayında çeşitli sektörlerdeki ücret artışı ya da var olan ek ücretlerin kaldırılmaması ve çalışma koşullarına yönelik iyileştirme talepleri, öne çıkan konular olmuştur. 24 Ekim'de İstanbul Kartal'da İşçi Mitingi adıyla geniş katılımlı bir miting

düzenlenmiştir (medyascope.tv 2021). Ancak Ekim 2021’de kaydedilen 81 eylem içinde asıl olarak DİSK’in başlattığı vergi adaleti eylemleri, sonraki eylem dalgasının fitilini ateşlemiştir. Yıl sonunda maaşların vergi dilimi üzerinden azalması noktasında “Gelirde adalet vergide adalet” sloganına eklenen “geçinmek istiyoruz” ifadesi, pankartlarda yer almaya başlamıştır.

Kasım 2021’de önceki iki aya göre eylem sayısı artarken ekonomi yönlü eylemler de artmıştır. DİSK’in örgütlendiği çeşitli sektörlerde farklı şubeler tarafından yapılan gelir vergisi konulu eylemler (evrensel.net 2021b), Kasım ayında “artık yeter, geçinmek istiyoruz” sloganıyla devam etmiştir (bianet.org 2021). 11 Kasım’da DİSK tarafından başlatılan protestolar, geçinemiyoruz ifadesinin öne çıkmaya başladığı süreci oluşturmaktadır (cumhuriyet.com.tr 2021b). DİSK’e bağlı sendikalarda örgütlü işçiler çeşitli kentlerde bu sloganın yazılı olduğu pankart etrafında basın açıklaması ve eylemler gerçekleştirmiştir. Ardından KESK ve TMMOB’un da desteğiyle 14 Kasım’da Ankara’da (sendika.org 2021b), 18 Kasım’da yine DİSK İzmir’de miting düzenlemiştir (izmirgündemi.net 2021). 20 Kasım’da Ankara Batıkent’te Emek ve Demokrasi Güçleri adıyla bir araya gelen sivil toplum örgütlerinin eylemi (evrensel.net 2021c), 23 Kasım ve 24 Kasım’da akşam saatlerinde önceden genel bir çağrı olmadan İstanbul ve Ankara’da yapılan yürüyüşler (karar.com.tr 2021, sozcu.com.tr 2021) olmuştur. Bu örnekler, sendikaların diğer kesimleri harekete geçirebildiğinin göstergesidir. Sonraki günlerde, 21 Kasım’da DİSK’e bağlı Enerji-Sen daha küçük bir grupla Ankara’da meydana çıkmıştır (sendika.org 2021c). 26 Kasım’da yeniden DİSK öncülüğünde farklı kentlerde basın açıklamaları ve eylemler kayda geçmiştir (sendika.org 2021d, gazeteduvar.com.tr 2021a, cumhuriyet.com.tr 2021c).

Sloganın twitter’da #geçinemiyoruz etiketiyle kullanılması, sonraki eylemlerde birleştirici çerçeve olmasını kolaylaştırmıştır. Kasım ayından kalan bu gündem Aralık’ın ilk günlerinde yoğun protesto ve eylemlere neden olmuş ve geçinemiyoruz eylemleri Emek ve Demokrasi Güçleri adıyla bir araya gelen sendika, parti ve sivil toplum örgütleri tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. KESK’e bağlı şubelerin devreye girmesiyle sadece büyük kentlerdeki meydanlarda değil, diğer kent ve ilçelerde daha az katılımı da olsa yerel protestolar hayata geçmiştir. 1 Aralık’ta İstanbul Gaziosmanpaşa, Aydın Kuşadası (evrensel.net 2021d, 2021e); 4 Aralık’ta Kayseri (evrensel.net 2021g), 7 Aralık’ta Eskişehir (evrensel.net 2021g), 9 Aralık’ta İstanbul Kadıköy’de (sendika.org 2021e) yaklaşık 20 kişiden 50 kişiye kadar katılımların olduğu irili ufaklı eylemlerde geçinemiyoruz sloganı kullanılmıştır. 12 Aralık’ta DİSK’in Kartal Meydanı’nda düzenlediği mitingle yeniden daha kalabalık şekilde ifade edilen bu talep (sendika.org 2021g), KESK’in 18 Aralık’ta İzmir ve Diyarbakır ile 19 Aralık’ta İstanbul ve Ankara’daki bölgesel mitingleriyle devam etti (gazeteduvar.com.tr 2021b). Eylemlerde ifade edilen ortak vurgular arasında, “insanca yaşamak” isteği, “adil bir vergi sistemi ve güvenceli bir iş”, “bunların ayrıcalık değil, her yurttaşının temel hakları” olduğu, “bir avuç azınlığın refahı artarken halkın sefaletle sürüklendiği” tespitleri vardır ve bu durum tepkilerin siyasal tartışmaların en temel noktalarından doğduğunu göstermektedir.

Hayat pahalılığı ve zamlar ekseninde gerçekleştirilen eylem ve protestolar, DİSK ve KESK dışındaki diğer sivil toplum oluşumları, sendika ve partiler eliyle sürmüştür. Bütçe görüşmelerinin etkisiyle sadece Aralık ayı içinde pek çok eylem gerçekleşmiştir. 3 Aralık’ta TKP öncülüğünde İstanbul Küçükçekmece’deki yürüyüş (haber.sol.org.tr 2021), 4 Aralık’ta Kocaeli ve Sakarya’da Emek ve Demokrasi güçleri adıyla yapılan eylem (evrensel.net 2021h) bunların ilk örnekleridir. Devamında 8 Aralık’ta Öz Sağlık İş’in Bursa’daki (yildirimgazetesi.com.tr 2021), 9 Aralık’ta Türk Eğitim Sen 1 no’lu şubenin Kocaeli’de (ozgunkocaeli.com.tr 2021), 10 Aralık’ta Zamlara Hayır Platformu’nun Kocaeli Derince’de (evrensel.net 2021i) eylemi kayıtlara geçmiştir. 11 Aralık’ta Geçinemiyoruz İnisyatifi’nin Kayseri’de (kayserianadoluhaber.com.tr 2021), 11 Aralık’ta SOL Parti’nin Manisa’da (birgun.net 2021), 18 Aralık’ta Emek ve Demokrasi Platformu’nun Artvin’de ve Halkevleri’nin Adana’daki eylemleri bunlara diğer örneklerdir (sendika.org 2021h, 2021i). Kısacası hareketlilik yıl sonuna doğru farklı kentlere yayılmıştır. Çeşitli adlarla ve

kurumsal bağlarla bir araya gelen topluluklar adaletsizlik, geçinememe, zamlar ve hayat pahalılığı vurgusunu açıkça ifade etmiştir.

2022 başlarındaki zamlar ve özellikle enerji fiyatlarındaki yüksek artışla beraber, söz konusu eylemlerin artarak devam ettiği görülmektedir. Ocak'ta 78 ve Şubat'ta 132 eylem kayda geçirilirken bunların içinde ekonomi başlıklı protestoların sayısı 42 ve 87 olmuştur. Böylece tabloda gösterildiği gibi, ekonomik haklar başlığında gerçekleşen eylemlerin kaydedilen toplam eylemlere oranı %53 ve %65 olmuştur. Ocak ayında soğuk havalar nedeniyle kısmen düşüş gösteren eylemler, yılbaşındaki zamların faturalara yansımalarıyla beraber Şubat ayıyla beraber zirve noktasını görmüştür.

Ekonomi içerikli ve çalışma koşulları ekseninde geçinememe vurgusunu içeren eylemlerde, Ocak ayı içinde motokuryelerin zam talebi öne çıkmıştır. Türkiye'de ilk kez hizmet sektörünün lojistik tarafında yeni özneler eliyle gerçekleşen eylemlerin tarihi bir farklılığı olduğu söylenebilir. Farklı firmaların kuryelerinin çalışanlarının arka arkaya geliştirdiği eylemler, güvencesiz çalışmanın geldiği yeni noktaları göstermiştir. Sendikalaşma nedeniyle işten çıkarılma yine büyük bir sorun olarak eylemlerin konusu olmaya devam ederken ay başında Metal işçilerinin toplu sözleşme sürecindeki kitlesel mitingleri en çok katılıma sahne olan eylem olmuştur.

Şubat ayındaki eylemlerde, ekonomik haklar konusu zirve yaparken bu bağlamdaki tepkilerde yüksek zamlar ve yetersiz ücretler öne çıkmaktadır. Sendikaların eylemleri dışında CHP başta olmak üzere Sol Parti, TKP, HKP gibi partilerin bu konuda eylemleri olurken fatura yakma bir repertuar olarak dikkat çekici hale gelmiştir. Merkez sağdan DEVA ve İYİ Parti de bu konuda alana çıkan partiler arasındayken Emek ve Demokrasi Güçleri, Zamlara Hayır Platformu/İnisiyatifi gibi adlar da eylem organizasyonlarında görünür vaziyettedir.

Tablo 1. İncelenen Eylem ve Protestoların Analizi

Ay / Yıl	Kodlanan Eylem Sayısı	Eylem Gerçekleşen Farklı Şehir / Çeşitli Kentler ²	Ekonomik Haklar Başlığı / Öne Çıkan Alt başlıklar ³	Ekonomik Haklar Oranı
Eylül '21	75, +5 devam eden,	22 / 4 kez eşzamanlı çeşitli kentlerde	43 eylem / İşten çıkarılma, eğitim ve barınma, sendikal haklar, ücretler	%57
Ekim '21	81, +5 devam eden	23 / 3	40 / Önceki aya ek olarak Zamlar alt başlığı	%49
Kasım '21	106, +6 devam eden	31 / 11	40, 6 eylem zamlar, 8 eylem ücretlerle ilgili kodlanmıştır.	%37
Aralık '21	93, +6 devam eden	21 / 12	51, 29 çalışma hayatı, 15 zamlar, 13 hayat pahalılığı	%54
Ocak '22	78, +5 devam eden	19 / 6	42, 20 çalışma hayatı ve koşulları, 12 zamlar, 7 ücretler	%53
Şubat '22	132, +5 devam eden	34 / 4	87, 15 çalışma hayatı ve koşulları, 36 zamlar, 11 ücretler	%65

² Kaç farklı şehirde eylem gerçekleştiğinin yanı sıra kimi eylemler aynı anda farklı şehirlerde gerçekleştiği için onları tekrar saymamak adına çeşitli kentler kategorisi eklenmiştir. Örneğin, Eylül ayında 22 farklı şehirde gerçekleşen eylemin yanı sıra 4 ilde de eş zamanlı eylem olmuştur.

³ Ekonomik haklar kategorisinde kodlanan eylem sayısını ve bu eylemlerde öne çıkan altbaşlıkları ifade eder.

Girişte belirtildiği ve örneklerle gösterildiği gibi, bu yöndeki eylemlerin sürekliliği, Türkiye’de toplumsal hareketler tarihi için farklılığı sembolize eder. Dolayısıyla kamuoyunu gündemini belirleme açısından geniş kesimleri içine alarak, önceki dönemin sendikal eylemlerinden farklılaşmaktadır. Bu niteliğiyle belli günlerde/dönemlerde gerçekleşen kitlesel eylemlerden ayrılarak, daha az sayıda katılımı ancak daha sık yapılan, doğrudan hayatı etkileyen “geçim derdi” kavramını güçlendirerek herkesin katılımına olanak sağlayan kapsayıcı bir çerçeve yaratmıştır. Gündelik hayata etki eden slogan ve eylemlerin daha etkili olduğu ve siyaset-ekonomi-sıradan insan arasındaki bağlantıları öne çıkardığı görülebilir. Yakın dönemde ekonomik kriz eksenli protestoların Avrupa başta olmak üzere pek çok yerde benzer içerikte olduğu da hatırlatılmalıdır.

Öte yandan eylemlerin henüz yeni bir örgütlenme biçimi ya da uzun süreli yeni koalisyonlar kurduğu söylenemez. Çalışmanın yapıldığı süreçte bu yönde bir eğilim olmasa da devam eden ekonomik sorunların bu yönde oluşumları tetikleyeceği söylenebilir. Yukarıda değinildiği gibi, çalışmada geçinemiyoruz eylemlerinin kendi söylemsel bağlarını kurmak (yeni bir birleştirici söz ve slogan), kurumsal olan-olmayan etkileşimini yaratmak (tipik bir sektörel/işçi eylemi olmanın ötesine geçen sendikal etki) ve bununla bağlantılı biçimde sıradan insanın katılımı (kapsayıcı sloganın etkisiyle örgütsüz kesimlerin katılımı) üzerinden fark yarattığı vurgulanmaktadır.

Toparlamak gerekirse, 2010 sonrası hareketlerin genel eğiliminde olduğu gibi, ekonomik sorunlarla daha iyi yaşam isteğinin demokrasi talepleriyle birleşmesi, geçinemiyoruz eylemlerinde görülmektedir. Talepler doğrudan siyasal iktidarın kararlarına yönelik gelişse de daha geniş çerçevede yaşam ile siyaset arasında bağlar kurulmaktadır. Geçim derdi, sadece kapitalizmin yapısal sorunlarıyla değil, demokratik usulden uzaklaşan siyasal karar alma biçimleriyle eşleştirilebilir bir sorundur. Burada özellikle sosyal devlet ilkesinden uzaklaşma ve neoliberal politikaların getirdiği piyasaların belirlediği siyaset çizgisinin demokrasi-açığı, eylemleri etkileyen temel noktalar olarak öne çıkarılabilir. Seçim ve sandık dışında, katılımcı özneler olarak öncelikle temel yaşam standartlarının yerine getirilmesi talebi, demokratik pratiğin en alt düzey gereği olarak talep edilmektedir. Yaşam ve gelir kaygısı, özgür özne olabilmenin en temel unsurlarıdır. Siyasetin örgütleneceği daha iyi yaşam isteği, bu temel noktaların üstüne inşa olacaktır.

Daha önce belirtildiği gibi, hareketleri tek bir yaklaşım çerçevesinde ele alma eğilimi büyük oranda geride kalmıştır. Farklı grup ve öznelerin çeşitli düzeylerde birbiriyle eklemlenen hareketleri, daha heterojen görünümlü eylemleri yaratmaktadır. Geçinemiyoruz eylemleri, Avrupa’daki örnekler kadar heterojen nitelik göstermese de yukarıda değinilen Tilly ve Tarrow’un çizdiği çerçevede çekişmeli siyaset süreci yaratarak farklı grupların ortak taleplerini birbirine yakınlaştırmıştır. Bu şekilde kamu otoritelerine karşı yeni bir talep hattı yaratılmıştır ve bu hat ekonomi odaklı taleplerin daha geniş çerçevede düşünülmesini sağlamıştır. Diğer deyişle hayata dair somut bir talep geniş kapsamlı bir içeriğe bürünmüştür. Geçinemiyoruz sloganı, yarattığı çerçeve ile Laclau’nun (2007) ifade ettiği popülist aklın halkı sürekli bir sabit karşısında yeniden kuracağı eklemlenme noktaları olarak görülebilir. Bu slogan farklı grupların şikayetleri arasında söylemsel bir yaklaşma sağlarken aynı zamanda demokrasi-ekonomi bağlantısında halkçı bir vurguyu öne çıkarır. Ekonominin ithalat-ihracat-kişi başına düşen gelir-döviz-kur-faiz gibi teknik göstergelerle sayısallaştırılması ve uzmanların kontrolündeki demokratik denetim dışı bir alana çekilmesine karşı, geçim vurgusu tartışmayı yeniden kurmak noktasında değişim talebidir.

Keza ekonomik krizin ve hayat pahalılığının yaşamsal bir hal alması, bu konudaki kararların –yukarıda değinilen- biyopolitik (Hardt ve Negri 2004: 110) içerikte olduğunun da göstergesidir. Bu tartışmanın gösterdiği gibi siyaset, sadece iktidarla değil yaşamla ilgili bir meseledir. Yaşamın yeniden üretilmesi, gündelik hayattan başlayarak süren tartışmalarla ilgilidir. Geçinemiyoruz sloganı altında birleşen farklı grupların doğrudan yürütme organı anlamındaki iktidar kadar siyasal bir çerçeveyi sorguladıkları açıktır. Eylemlerin içindeki önemli öznelerden biri sendikalar olsa da talepler sadece bir sektöre

dair, ücret artışı ya da özlük hakkı iyileşmesi düzeyinde; aynı şekilde bir partinin seçmen tabanı ile da sınırlı değildir. Eylemlerde görüldüğü gibi zamlar, vergiler, yetersiz ücret artışları ile beraber gündelik hayattan başlayan bir protesto dalgası, benzer sorundaki kişilerin açık uçlu ve yaratıcı bağlantılarını kurmaktadır. Siyaset bu şekilde uzmanların kontrolündeki karmaşık ve teknik ilişkiler açısından ziyade herkesin hayatına temas eden ortak noktalarda kendini ifade eden ve karar-alma mekanizmalarına etki etmek isteyen kitleler eliyle demokratikleşebilir. Bu yönde bir gelişmenin Türkiye demokrasisi açısından kayda değer bir değişim yaratacağı söylenebilir.

5. Sonuç

Türkiye’de açık alanda gerçekleşen eylem ve protestolarda ekonomik tartışmalar, 2021’in son dönemlerinde giderek artmıştır. Özellikle işten çıkarılma, sendikal örgütlenmenin engellenmesi, ücretler ve toplu sözleşme tartışmaları, azalmayan tersine artan oranda bireyleri çeşitli büyüklerdeki gruplar halinde eyleme sürüklemektedir. Bu eğilime vergide adalet ve ücretlerin yetersizliği, artan hayat pahalılığı ve zamlar ile ilgili dönemseller gündem eklenince, ekonomi yönlü protestolar önceki dönemlere göre daha fazla biçimde eylemlerin konusu olmuştur. DİSK öncülüğünde başlayan, farklı kesimleri bir araya getirmeyi başarabilen ve geniş çaplı katılımı olanaklı kılan “geçinemiyoruz” sloganı bu noktada 2021 sonlarındaki eylemlerin birleştirici çerçevesini oluşturur.

Çalışmada vurgulandığı gibi, ekonomik sorunları sürekli olsa da Türkiye toplumsal hareketler tarihinde doğrudan bu konuda eylem örneği oldukça azdır. Özellikle uzun vadeli ve karar alma mekanizmalarını etkileyen eylemlere daha az rastlanmaktadır. Geçim derdi, temel bir yaşamsal hak talebi olarak yakın dönemin kolektif eylem ve protestoları içinde yeni bir konuyu oluşturmaktadır. Önceki on yıllarda daha çok devrimci talepler ve siyasal iktidar değişimine odaklanan mücadelenin “geçinemiyoruz” eylemlerinde olduğu gibi somut gerçeklere odaklanarak yeni bir siyasal mücadele hattı kurabileceği, burada çıkarılabilecek temel sonuçtur. Çünkü tepkiler sadece iktidar değişimine odaklanmamıştır. Daha genel olarak siyasal bakış açısı değişimini gerekli kılmaktadır.

Sendikal mücadeleyi toplu sözleşme ve zam dönemlerindeki ücret pazarlığına indirgememe hassasiyeti, artan ekonomik krizin sıradan insanın hayatını daha çok etkilemesiyle birlikte kısmen ikinci planda kalmaktadır. Türkiye’de çeşitli gruplar tarafından halen önemsiz gibi görünse de bireysel ilişkiler ve gündelik hayattan kurulan etkileşimler kolektif eylemlerin güçlenerek birer toplumsal harekete dönüşmesinde etkili bir unsurdur. Tersine, gündelik hayat ve somut sorunların ifade edilmesi, hayatın bir bütün olarak sorunsallaştırılması toplumdaki demokratik arayış yönünde etkileşimin artmasını sağlayacak ve bu bağlamda örgütlü ve örgütsüz kesimlerin işbirliğini kolaylaştıracaktır. Avrupa çapında 2008 krizi sonrası görülen ve ikonik hale gelen pek çok eylemde de farklı kesimlerin yaklaşması ve işbirliği fikri öne çıkmaktadır.

Kaynakça

Agustin, O. G. (2018). *Podemos and the New Political Cycle*. London: Palgrave Macmillan.

Arrighi, G., Hopkins, T. ve Wallerstein, I. (1995). *Sistem Karşıtı Hareketler*. Çev. C. Kanat, B. Somey, S. Sökmen. İstanbul: Metis Yayınları.

Bakioğlu, A. (2022). *Büyük Madenci Yürüyüşü*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Benford, R.D. ve Snow, D.A. (2000). Framing Processes and Social Movements: An Overview And Assessment, *Annual Review of Sociology*, 26, 611-639.

Berberoglu, B. (2019). *The Palgrave Handbook of Social Movements, Revolution, and Social Transformation*. London: Palgrave Macmillan.

Berman, S. (2006). *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe’s Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Bianet.org (2021). *Ekonomik Kriz Protestoları: 'Geçinemiyoruz'*. <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/253867-ekonomik-kriz-protestolari-gecinemiyoruz>, (25.10.2021).
- Birgun.net (2021). *Manisa SOL Parti'den Zamlara ve Hayat Pahalılığına Karşı Eylem*. <https://www.birgun.net/haber/manisa-sol-partiden-zamlara-ve-hayat-pahaliligina-karsi-eylem-368943> (11.12.2021).
- Bookchin, M. (2011). *Fransız Devriminden İkinci Enternasyonale, Devrimci Halk Ayaklanmaları Tarihi Cilt 2*. Çev. D. Keskin. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bora, A. ve Günal, A. (2002). *90'larda Türkiye'de Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brancati, D. (2016). *Democracy Protests*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Castells, M. (2013). *İsyân ve Umut Ağları - İnternet Çağında Toplumsal Hareketler*. Çev. B. Kılıç İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Chesters, G. ve Welsh, I. (2011). *Social Movements: The Key Concepts*. London: Routledge.
- Crossley, N. (2002). *Making Sense of Movements*. Buckingham: Open University.
- Cumhuriyet.com.tr (2021a). *İstanbul'da Bir KYK Yurdunun Tek Bir Yatağına 44 Öğrenci Düşüyor*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/istanbulda-bir-kyk-yurdunun-tek-bir-yatagina-44-ogrenci-dusuyor-1870980> (22.09.2021).
- Cumhuriyet.com.tr (2021b). *İşçiler Meydanda: Geçinmek İstiyoruz*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/isciler-meydanlarda-gecinmek-istiyoruz-1883943>. (11.11.2021).
- Cumhuriyet.com.tr (2021c). *Bir 'Geçinemiyoruz' Eylemi de Sinop'ta!* <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/bir-gecinemiyoruz-eylemi-de-sinopta-1888047> (26.11.2021).
- Çelik, A. (2014). Mücadeleden Vesayete Türkiye'de Kamu Görevlileri Sendikacılığı. *Eleştirel Pedagoji*, 34, 22-27.
- Çetinkaya, D.Y. (2008). *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çetinkaya, D.Y. (2021). *Osmanlı'da Marksizm ve Sosyalizm: Yeni Kuşak Çalışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çoban, F. (2015). *Sokak Siyaseti: Siyasalın Gündelik Kuruluşu Bağlamında Bir İnceleme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- della Porta, D. (2015). *Social Movements in Times of Austerity: Bringing Capitalism Back Into Protest Analysis*. London: Wiley.
- della Porta, D. (2006). *Globalization From Below: Transnational Activists and Protest Networks*. New York: University of Minnesota Press.
- della Porta, D. ve Diani, M (2020). *Toplumsal Hareketler*. Çev. P. Çakır, C. Gülbudak. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- della Porta, D. ve Diani, M. (2015). *The Oxford Handbook of Social Movements*. Oxford University Press.
- Douzinas, C. (2015). *Krizde Felsefe ve Direniş*. Çev. T. B. Işık. İstanbul: Metis Yayınları.
- Erdoğan, N. (2007). *Yoksulluk Halleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Evrensel.net (2021a). *Öğrenciler, Yurt ve Kira Ücretlerini Protesto İçin Pek Çok İlde Nöbet Eylemi Yapıyor*. <https://www.evrensel.net/haber/443252/ogrenciler-yurt-ve-kira-ucretlerini-protesto-icin-pek-cok-ilde-nobet-eylemi-yapiyor> (21.09.2021).
- Evrensel.net (2021b). *DİSK'e Bağlı Sendikaların İzmir Şubeleri Vergide Adalet İstedi*. <https://www.evrensel.net/haber/445882/diske-bagli-sendikalarin-izmir-subeleri-vergide-adalet-istedi> (22.10.2021).
- Evrensel.net (2021c). *Batıkent Emek ve Demokrasi Güçleri*. <https://www.evrensel.net/haber/448315/batikent-emek-ve-demokrasi-gucleri-mucadelemizi-buyutursek-soframiz-da-buyur> (20.11.2021).
- Evrensel.net (2021d). *Eğitim Emekçileri Seslendi*. <https://www.evrensel.net/haber/449230/egitim-emekcileri-seslendi-gecinemiyoruz-insanca-yasayacak-ucet-istiyoruz> (01.12.2021).
- Evrensel.net (2021e). *Kuşadası Emek ve Demokrasi Bileşenleri: Geçinemiyoruz*. <https://www.evrensel.net/haber/449228/kusadasi-emek-ve-demokrasi-bilesenleri-gecinemiyoruz> (01.12.2021).
- Evrensel.net (2021f). *KESK Kayseri 'Geçinemiyoruz' Standı Açtı*. <https://www.evrensel.net/haber/449466/kesk-kayseri-gecinemiyoruz-standi-acti-bolge-mitinglerine-cagri-yapti> (04.12.2021).
- Evrensel.net (2021g). *Eskişehir'de Enerji Sanayi ve Maden Emekçileri Sendikası Üyeleri 'Geçinemiyoruz' Dedi*. <https://www.evrensel.net/haber/449651/eskisehirde-enerji-sanayi-ve-maden-emekcileri-sendikasi-uyeleri-gecinemiyoruz-dedi> (07.12.2021).
- Evrensel.net (2021h). *Sakarya Emek ve Demokrasi Bileşenleri*. <https://www.evrensel.net/haber/449485/sakarya-emek-ve-demokrasi-bilesenleri-emekten-yana-halktan-yana-bir-butce-talep-ediyoruz> (04.12.2021).

- Evrensel.net (2021). *Derince Zamlara Hayır Platformu*. <https://www.evrensel.net/haber/449932/derince-zamlara-hayir-platformu-bu-karanlik-birlikte-mucadele-edersek-aydinlanir> (10.12.2021).
- Ezici, E. (2012). *Toplumsal Hareketler ve Ekonomik Krizler: Türkiye’de 2001 Esnaf Protestoları Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi) İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fominaya, C. F. (2020). *Social Movements in a Globalized World*. London: Red Globe.
- Gazeteduvar.com.tr (2021a). *‘Geçinemiyoruz’ Eylemleri Devam Ediyor*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/gecinemiyoruz-eylemleri-devam-ediyor-yolsuzluk-ve-yoksulluk-duzenine-teslim-olmayacagiz-haber-1543336> (26.11.2021).
- Gazeteduvar.com.tr (2021b). *KESK Mitingleri başladı: Geçinemiyoruz*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/kesk-mitingleri-basladi-gecinemiyoruz-haber-1545977>. 18.12.2021.
- Gemici, K. (2013). Moral Economy Redux: Social Protests in Turkey After the 2001 Economic Crisis. *Mobilization: An International Quarterly*, 18(2), 143-160.
- Güler, M.A. (2019). Zonguldak Havzasında İşçi Hareketleri ve 1990-1991 Büyük Madenci Grevi. *Çalışma ve Toplum*, 60, 509-530.
- Haber.sol.org.tr (2021). *Küçükçekmece’de Yurttaşlar Pahalılığa Karşı Ayakta*. <https://haber.sol.org.tr/haber/kucukcekmede-yurttaslar-pahaliliga-karsi-ayakta-hukumet-istifa-319868> (03.12.2021).
- Haggard, S. ve Kaufman, R.R. (1995). *The Political Economy of Democratic Transitions*. New York: Princeton University Press.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2004). *Çokluk*. Çev. Barış Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2019). *Meclis*. Çev. A. E. Pilgir. İstanbul: Ayrıntı.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2009). *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim.
- Işık, A. (2003). *Gerçek Örgütlenme: Sendikacılık*. Ankara: İmge.
- İzmirgundemi.net (2021). *DİSK’ten ‘Geçinemiyoruz’ Eylemi*. <https://www.izmirgundemi.net/disk-ten-gecinemiyoruz-eylemi-vergide-adalet-istiyoruz/41492/>. 18.11.2021.
- Jackson, B. (2013). *Social Democracy*. İçinde: M. Freeden, L. T. Sargent, ve M. Stears (eds.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies*. Oxford: OUP, 348-363.
- Karar.com.tr (2021). *İstanbul ve Ankara’da Eylem*. <https://www.karar.com/guncel-haberler/istanbul-kadikoyde-eylem-1640518> (23.11.2021).
- Kaynar, M. K. (2021). *Türkiye’nin 1970’li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- kayserianadoluhaber.com.tr (2021). *KESK ‘Geçinemiyoruz’ Dedi*. <https://www.kayserianadoluhaber.com.tr/haber/keskgecinemiyoruzdedi-73182> (11.12.2021).
- Klandermans, B. ve Roggeband, C. (2017). *Handbook of Social Movements Across Disciplines*, Cham: Springer.
- Kolektif (2020). *Feminizm, Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Cilt 10*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Laclau, E. ve Mouffe, C. (1985). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine*. Çev. N. B. Çelik. Ankara: Epos Yayınları.
- Makal, A., Çelik, A. ve Koçak, M. H. (2016). *Sınıf Sendika Siyaset: Türkiye Emek Tarihinden Kesitler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Martin, W.G. (2008). *Toplumsal Hareketler 1750-2005: Dipten Gelen Dalgalar*. İstanbul: Versus Yayınları.
- McAdam, D. Tarrow, S. ve Tilly, C. 2001. *Dynamics of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McDonald, K. (2006). *Global Movements: Action and Culture*. Oxford: Blackwell.
- Medyascope.tv (2021). *İstanbul-Kartal’da İşçi ve Emekçi Mitingi*. <https://medyascope.tv/2021/10/24/istanbul-kartalda-isci-ve-emekci-mitingi-sinifimizin-gucunu-gosterme-zamani/>, (24.10.2021).
- Melucci, A. (1996). *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meyer, T. ve Hinchman, L.P. (2007). *The Theory of Social Democracy*. New York: Polity Press.
- Mouffe, C. (2013). *Agonistics: Thinking the World Politically*. London: Verso Books.
- Nez, H., Ancelovici, M.P. ve Dufour, P. (2016). *Street Politics in the Age of Austerity*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ntv.com.tr (2001). *Esnaf Sokağa Döküldü*. <http://arsiv.ntv.com.tr/news/75062.asp> (4 Nisan 2001. Erişim: 09.01.2022).

- Ozgunkocaeli.com.tr (2021). *TES Kocaeli Valilik Önünde Eylem Yaptı*. <https://www.ozgunkocaeli.com.tr/haber/8826946/tes-kocaeli-valilik-onunde-eylem-yapti>, (09 Aralık 2021).
- Özdemir, Ö. (2019). *Protestoların Son 10 Yılı: Ekonomik Kriz Sonrası Kitleli Eylemler Dünyayı Nasıl Etkiledi?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46686118>, (25 Ocak 2019. Erişim: 08.01.2022).
- Özen, H. (2013). Toplumsal Hareketlerin 'Siyasal' Rolü: Rasyonalist Yaklaşımların Eleştirel Bir Değerlendirmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(3), 37-61.
- Özveri, M. (2007). Sendikal Hareket, Sorunlar, Arayışlar. İçinde: Sazak, F. (der.), *Türkiye'de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar*, Ankara: Epos, 75-116.
- Pleyers, G. (2010). *Alter-Globalization: Becoming Actors in a Global Age*. London: Polity Press.
- Savran, S. (2016). *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri: Cilt: 1 1908-1980*. İstanbul: Yordam Yayınları.
- Scott, A. (1995). *Ideology and the New Social Movements*. London: Routledge.
- Sendika.org (2021a). *Barınamayanlar Bu Gecedan İtibaren Sokakta Sabahlayacak*. <https://sendika.org/2021/09/barinamayanlar-buceceden-ittibaren-sokakta-sabahlayacak-631711/>. (19.09.2021).
- Sendika.org (2021b). *DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'den Ankara'da Miting*. <https://sendika.org/2021/11/disk-kesk-tmmob-ve-ttbden-ankarada-miting-gecinemiyoruz-halktan-yana-butce-icin-omuz-omuza-636653/>. (14.11.2021).
- Sendika.org (2021c). *Enerji İşçileri İnsanca Yaşam Talebiyle Sokakta*. <https://sendika.org/2021/11/enerji-iscileri-insanca-yasam-talebiyle-sokakta-en-ucuz-sey-hayatlarimiz-bunu-hak-etmiyoruz-637551/>, (21.11.2021).
- Sendika.org (2021d). *DİSK'in 'Geçinmek istiyoruz' Eylemleri Sürüyor*. <https://sendika.org/2021/11/diskin-gecinmek-istiyoruz-eylemleri-suruyor-kara-kisi-isci-baharina-cevirecegiz-638453/> (26.11.2021).
- Sendika.org (2021e). *Geçinemeyenler Tarım Kredi Kooperatifi Önünden Seslendi*. <https://sendika.org/2021/12/gecinemeyenler-tarim-kredi-kooperatifi-onunden-seslendi-torba-bos-tencere-bos-cep-bos-639904/>. (09.12.2021).
- Sendika.org (2021g). *DİSK'in Kartal Mitinginde Binler Haykırdı*. <https://sendika.org/2021/12/kartalda-disk-mitingi-gecinmekistiyoruz-640102/>. (12.12.2021).
- Sendika.org (2021h). *Artvin Halkı Sokağa Çıktı*, <https://sendika.org/2021/12/artvin-halki-sokaga-cikti-artik-yeter-gecinmek-istiyoruz-640737/>. (18.12.2021).
- Sendika.org (2021ı). *Adana Halkevi: 'Geçinemiyoruz'*. <https://sendika.org/2021/12/adana-halkevi-gecinemiyoruz-barinabilmek-ulasabilmek-beslenebilmek-istiyoruz-640732/> (18.12.2021).
- Sezer Şanlı, A. (2022). Bir Yurttaş Protestosu Olarak Sürekli Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık Eylemleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 23-45.
- Snow, D. A. ve Benford, R. D. (1992). *Master Frames and Cycles of Protest*. İçinde: A.D. Morris ve C. M. Mueller (ed.). *Frontiers in Social Movement Theory*. New York: Yale University Press.
- Sozcu.com.tr (2021). *İstanbul, Ankara ve İzmir'de Vatandaşlar İktidarı Protesto Etti*. <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/istanbul-ankara-ve-izmirde-vatandaslar-iktidari-protesto-etti-6788229/>, (24.11.2021).
- Tarrow S. (1994). *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, C. (2004a). *Toplumsal Hareketler 1768-2004*. Çev. O. Düz. İstanbul: Babil Yayınları.
- Tilly, C. (2004b). *Contention and Democracy in Europe 1650-2000*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, C. ve Tarrow, S. (2007). *Contentious Politics*. Boulder: Paradigm.
- Uysal, A. (2017). *Sokakta Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıkılmaz, G. ve Kumlu, S. (2011). *Tekel Eylemine Kenar Notları*, Ankara: Phoneix.
- Yildirimgazetesi.com (2021). *Bursa'da Eşitsizliğe Tepki Gösterdiler*. <http://www.yildirimgazetesi.com/gundem/inegolluler-bursa-da-eylem-yapti-h64478.html>, (08.12.2021).
- Yıldırım, D. (2010). *2001 Krizi Sonrasında Bir Hegemonya Projesi Olarak AKP'nin Doğuşu*, (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. <http://tez.yok.gov.tr>

Finansal Destek: Yoktur

Etik Onay: Yoktur

Yazar Katkısı: Yavuz Yıldırım (%100)

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Yavuz Yıldırım (100%)
